

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1974

BRNO 1975

Rettungsgrabung eines mittelalterlichen Gehöftes und von Hütten bei Šakvice /Bez. Břeclav/. Im Frühjahr 1974 wurde auf einer mässigen Anhöhe /Kote 165,9 der Karte 1 : 25.000/ im Inundationsterrain bei der Gemeinde Šakvice im Raume von Břeclav eine Rettungsgrabung durchgeführt. Die früher nicht bebaute Wiese wurde für die Tiefackerung vorbereitet und in Zukunft wird diese gesamte Region nach der Errichtung des Wasserwerkes Vodní Mlýny überschwemmt. Nach Beseitigung der Ackerkrume auf einer Fläche von 10 x 15m in der Flur "Hrudky" erschienen grosse Stücke rot gebrannten Lehmwurfes, manchmal beiderseitig geglättet, ein andermal mit Abdrücken von Pfosten und Gräsern. Diese Schicht reichte in eine Tiefe von 50-60cm unter der Oberfläche.

Bei der fortsetzenden Grabung erschien der Grundriss eines regelmässigen viereckigen Baues im Ausmasse von 720 x 720cm, von Nordwest nach Südost orientiert. In seinen Ecken befanden sich 70cm tief unter der Oberfläche grosse flache Kalksteinbrocken, die Unterlagen für die Eckholzsäulen bildeten, den Bau und das Dach tragend. Die Säulen waren ursprünglich, bevor sie verbrannten, mit einer kreisförmigen Mergelverkleidung gedichtet. Der westliche Unterlagebrocken lag in einem brunnenartigen Kreisbehälter mit Wasser. Wie aus den Pfostengruben und Abdrücken des durch Glut ausgebrannten Lehmwurfes ersichtlich ist, waren die Wände des Baues von runden Holzsäulen im Durchmesser von 10 bis 15cm gebildet, die mit beiderseitig geglättetem Lehmwurf verschmiert waren. Nach den unkomplett erhaltenen Spuren von Pfostengruben war der Bau im Inneren gegliedert.

Ungefähr in der Mitte des Baues oberhalb des Niveaus des gestampften Lehmfussbodens lag ein unkomplett angesengtes Skelett eines Fohlens, an Stellen des nicht erhaltenen Kopfes mit einem Zaum. Auf der gesamten Fläche des Baues kamen Produkte aus Eisen, ein Sporen mit Rädchen, grosse zugespitzte Stangen, Sichel, Nägel, besonders zahlreiche Bruchstücke von Keramik vor, die man rekonstruieren konnte, auch wenn sie durch sekundäres Ausbrennen manchmal deformiert war. An einigen Stellen fand man Häufchen von verbranntem Getreide und von verbrannten Holzstücken. Alle Umstände belegen also, dass das Gebäude durch einen heftigen Brand eingeäschert wurde. Nach dem Sporentyp und besonders nach den keramischen Funden fällt die Dauer des Baues in die Neige des 14. Jahrhunderts, eventuell in den Beginn des 15. Jahrhunderts. Wie davon die Beilegung des Tieres, die Funde der Getreidekörner, des landwirtschaftlichen Gerätes, der Gefässe u.ä. zeugt, kann man diesen Bau als Zentralgehöft mit einer wirtschaftlichen Mehrzweckbestimmung betrachten als Stall /in der Ecke der Wasserbehälter/, Getreidespeicher, vermutlich auch von Heu usw. Das Gebäude war offenbar nicht zum Bewohnen bestimmt. In unmittelbarer Nähe deckten wir durch Tiefackerung bereits beschädigte Wohnobjekte ab, z.B. Hüttenüberreste mit steinerner Untermauer und Steinherd in der Ecke und mit dem Vorkommen ähnlicher Keramik, wie dies im Gehöft war. Etwas weiter konnte man wiederum eine tönerner Feuerstelle einer weiteren Hütte feststellen, deren Boden mit keramischen Scherben ausgelegt war. Ähnliche tönerner Feuerstellen stellten wir auf einer weiteren Siedlung knapp bei dem heutigen Ufer der Dyje fest.

Es ist nicht ausgeschlossen, dass man das Gehöft mit den umliegenden Wohnbauten, also dem Dorf, das keine lange Dauer hatte, mit dem deutschen Kolonisationsdorf, dem sog. Rewiegenschaikwitz /vielleicht ursprünglich Rehwiesenschaikwitz/ verbinden wird können, das in schriftlichen Quellen im Jahre 1380 /1,2/ erscheint und nach dem Jahre 1414 /3/ bereits verlassen war.

Auf demselben Grundstück, auf dem das Gehöft abgedeckt wurde, fanden wir in einer Tiefe von 120cm unter der humossandigen Anschwemmung drei tönerner Kreisherde /der Boden des einen war mit flachen Steinen ausgelegt/, die man nach den keramischen Funden in das 11. oder 12. Jahrhundert datieren kann. Es ist dies offenbar der Rest einer bäuerlichen Besiedlung, die um das grosse wirtschaftliche und Verwaltungszentrum der mährischen Přemysliden - castrum Strachotín konzentriert war, das sich im 11. und 12. Jahrhundert am linken Ufer der Dyje bei der Flur der heutigen Gemeinde Dolní Věstonice erstreckte. Diese Besiedlungskonzentration belegt neuerdings auch die Entdeckung eines Gräberfeldes mit 27 Gräbern mit Münzen aus der zweiten Hälfte des 11. Jahrhunderts, das in nächster Umgebung der heutigen Gemeinde Šakvice abgedeckt wurde /5/.

ZJIŠŤOVACÍ PRŮZKUM ROTUNDY V JEMNICI - PODOLÍ

/ okr. Třebíč /

Lubomír Konečný, KSSPPOP, Brno

Josef Bláha, OSSPPOP, Olomouc

/ Tab. 46 - 47 /

Zjišťovací sondáž v letech 1973 a 1974 byla předpokladem k vyšetření typologické podoby dosud neznámé rotundy a k zodpovězení nejdůležitějších otázek : vzájemného chronologického vztahu rotundy a připojené dosud stávající románské válcové věže, funkčního smyslu a chronologického zařazení rotundy, dále jejího vztahu k dnešnímu kostelu sv. Jakuba a interpretace historické funkce svatyně v širším rámci /1/.

Větší část severní poloviny plochy bývalé rotundy je dosud archeologicky nepřístupná vzhledem k průběhu současného hřbitova.

Nejrozsáhlejší sonda byla položena r. 1974 v úseku nejkratší vzdálenosti mezi pozdněrománským jádrem dnešního kostela a někdejší rotundou. Tato sonda byla označena jako I/74 a její rozměry činily 400 x 150 cm. Ihned po skrývce povrchové humusovité vrstvy se objevil v severní polovině sondy dobře zchovalý rezentní pohřeb jedince, orientovaný SJ. Nález svědčí o podstatném snížení úrovně terénu v novější době.

V jv. rohu sondy, při základové zdi kostela sv. Jakuba, bylo zjištěno až pod povrch vystupující a částečně vylámané středověké zdivo. Další rozrušené zbytky dvou novověkých pohřbů, orientované tentokrát již VZ, byly odkryty v hloubce 60 - 90 cm na vnitřním rozhraní základové jámy rotundy. Vlastní základová jáma rotundy se zřetelně obloukovitě rýsovala ve VZ ose sondy a to výrazně tmavší a kyprou výplní. Výplň obsahovala množství úlomků lomového kamene, větší zlomky románské malty, úlomky cihel a prejz, stejně jako druhotně naházené jednotlivé lidské kosti a ztrouchnivělé dřevo rakví. Základová jáma se zařezávala maximálně 50 cm do podloží a její dno se nacházelo v hloubce 120 cm pod dnešním povrchem /tab. 47/. Základové zdivo bylo v místech sondy z valné části vylámano a jeho zbytky se zachovaly pouze při jejím východním profilu. Síla základového zdiva lodi rotundy činila v těchto místech 160 cm. Účel a přesnější stáří nahoře zmíněného středověkého zdiva, na jižní straně přiléhajícího k základům rotundy, nelze zatím spolehlivě určit. Pro datování by snad mohlo být závažné zjištění kompaktnější, 40 cm mocné vrstvy, spočívající přímo na podloží v jz. rohu sondy /srv. profil AB na tab. 47/. Vrstva obsahovala jednotlivé uhlíky a zlomky středověké keramiky /13 zlomků výdutí a jeden okrajový střep/. Keramika je z větší části oxydačně vypálená - 5 zlomků je vypáleno redukčně. Dle našich znalostí o středověké keramice jz. Moravy je možno nejmladší komponenty tohoto malého souboru datovat do 14. století. V téže době mohla také asi nejdříve vzniknout zmíněná středověká zídka.

Sonda označená II/74 o rozměrech 200 x 100 cm byla položena v místech předpokládané východní apsidy /tab. 46/. Výsledek výkopu však byl negativní, neboť hustě a do značné hloubky /více jak 200 cm/ ukládané pohřby zničily nálezoitou situaci, která by dovolila udělat si představu o průběhu zdiva v těchto místech. Jednotlivé drobné zlomky výdutí nádob, nalezené v zásypech hrobů, je možno datovat do 12. - 13. století /mj. zlomky silnostěnných nádob se silnou příměsí tuhy/.

Jak vyplývá i z výsledků sondáže v roce 1973 /tab. 46/, základové zdivo objektu je kromě západní části téměř úplně rozrušeno recentními pohřby a místy beze zbytku vytěženo. Bylo provedeno z lomového kamene kladeného na okrajích v horizontálních řadách a zalévaného pevnou vápennou maltou se zachovalými zbytky lastur. Charakteristickým znakem původního pojiva je šedé zbarvení, způsobené příměsí uhlíku při vypalování vápna. Nerovnost vnitřního líce základového zdiva byla vyrovnána až 5 cm silným nánosem pevné malty intenzivně šedého zbarvení.

Archeologické i umělecko-historické poznatky dovolují předpokládat, že rotunda byla vybudována na svažujícím se hlinitopísčitém podloží ostrožny již někdy v první čtvrti 12. století. K válcové lodi o nepatrně kolísajícím průměru /minimálně 650 cm/ při nadzemní síle zdiva 140 cm, jež byla pravděpodobně vyklenuta kupolí, se na východě pojila velká, patrně konchou sklenutá podkovovitá apside o maximální síle zdiva 120 cm a na západě válcové věže. Tato měla pouze schodišťovou funkci a byla zároveň zvonice. Odkrytí základového zdiva prokázal, že k připojení věže o stejné šíři zdiva jako loď rotundy došlo v časově bezprostřední souvislosti s výstavbou vlastní rotundy, což dovoluje předpokládat i stejnou stavební techniku obou částí, používající hrubě přitesaných plochých rulových kamenů.

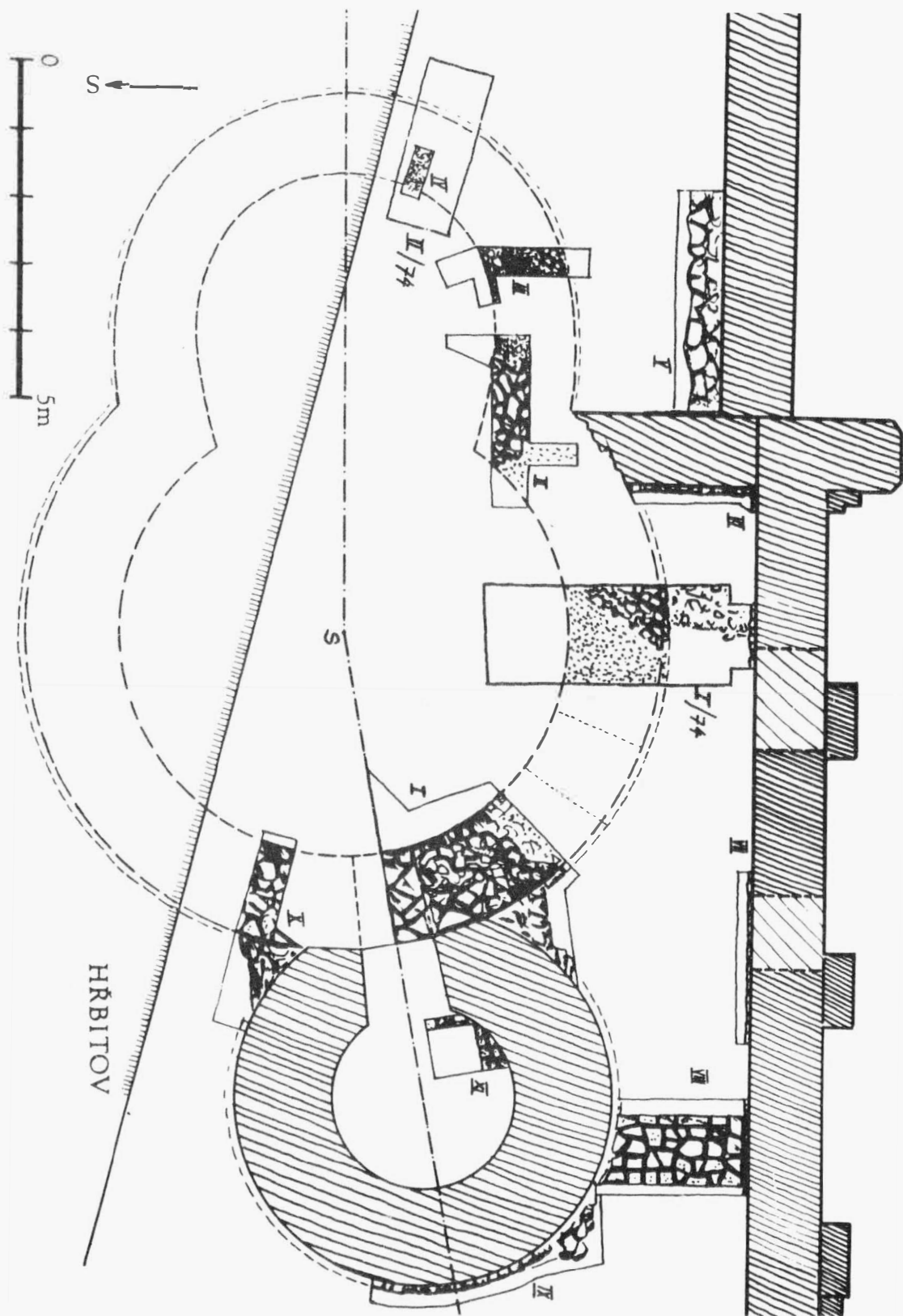
Válcová zvonice, spočívající, jak se zdá, na kvadratické kamenné substrukci, nebyla napojena na rotundu axiálně, jak se původně předpokládalo. Zprístupňovala vchodem v patře emporu rotundy, jak tomu bylo u karolinských a otónských kaplí. Šlo tedy o emporový a zároveň farní kostel vybudovaný patrně na zeměpanském dvorci, jenž byl hospodářským ústředím knížecího dominia 12. století v předlokační hornické vsi v Podolí. Jde o jedinou dosud známou stavbu tohoto funkčně-chronologického typu na Moravě, jejíž jedinou analogii v Čechách představuje rotunda sv. Jiří na Řípu.

P o z n á m k y :

1 Podrobně L. Konečný, Rotunda v Podolí u Jemnice. Disertační práce FF UJEP v Brně, 1974.

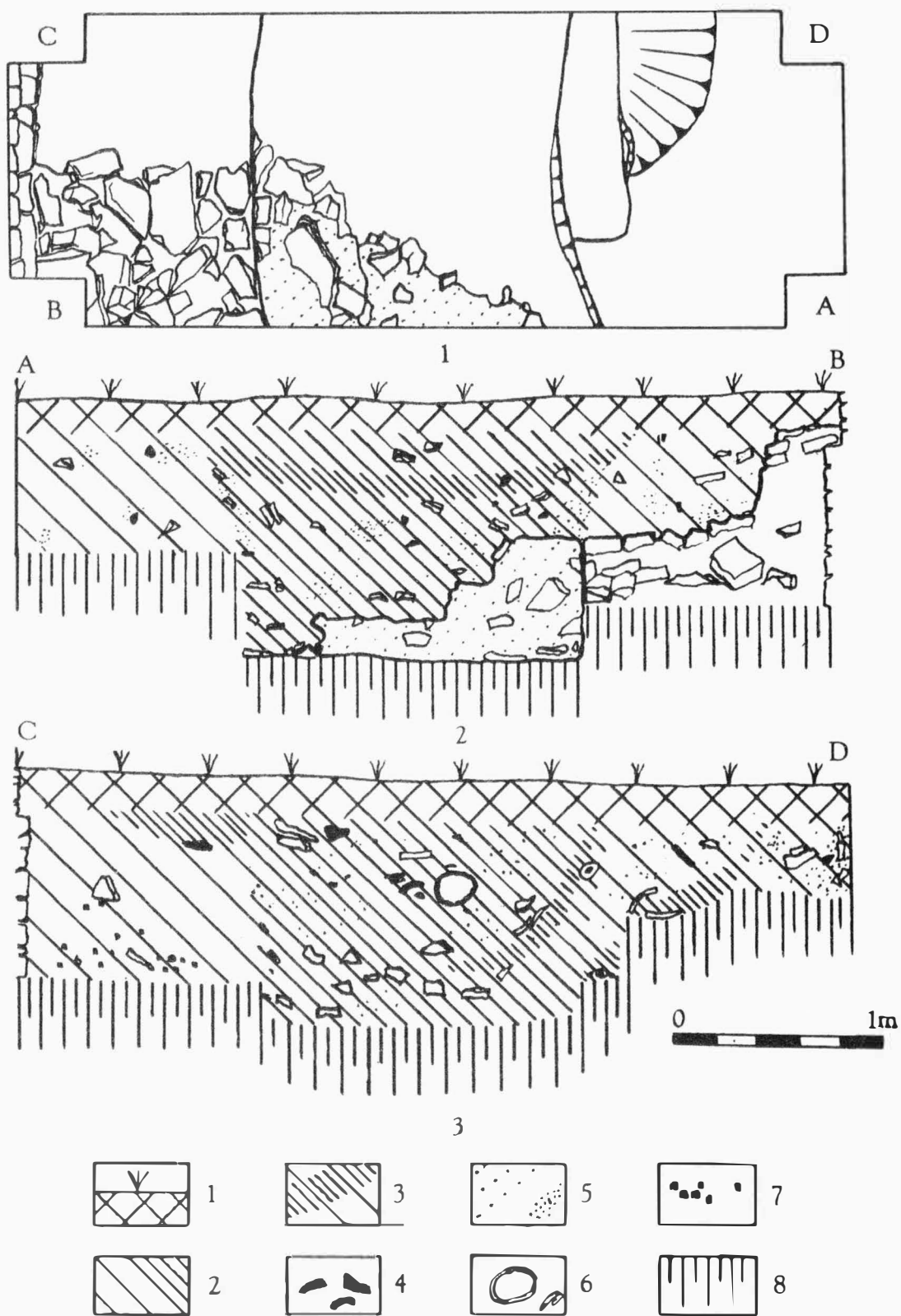
Feststellungsgrabung der Rotunde in Jemnice-Podolí /Bez. Třebíč/. Aufgabe der Sondage im Jahre 1973 und 1974 war die Untersuchung der typologischen Gestaltung einer bisher unbekanntenen Rotunde, ihres Funktionssinnes und chronologischer Einreihung, ferner dann der Beziehung der Rotunde zu der heutigen Kirche des Hl. Jakobs. Endziel war die Interpretation der historischen Funktion des Tempels in einem breiteren Rahmen.

Wie aus den Ergebnissen der Sonden hervorging, war das Grundmauer des Objektes grösstenteils durch rezente Bestattungen gestört und stellenweise restlos gefördert. Es war aus Bruchstein durchgeführt, das an den Rändern in horizontalen Reihen gelegt wurde. Die Rotunde war auf einer Sporenlage bereits irgendwann im ersten Viertel des 12. Jahrhunderts gegründet worden. Zu dem zylindrischen Schiff im Durchmesser von 650cm bei einer Stärke der Wände von 140cm /sie war wahrscheinlich zu einer Kuppel gewölbt/ schloss im Osten eine grosse, vermutlich durch eine Konche überwölbte hufeisenförmige Apside und im Westen ein zylindrischer Turm an. Der Turm hatte eine Treppenfunktion und war gleichzeitig ein Glockenturm. Erbaut wurde er in unmittelbarem Zusammenhang mit dem Aufbau der eigentlichen Rotunde. Durch einen Eingang im Stockwerk machte er die Empore der Rotunde zugänglich, wie dies bei den karolingischen sowie otónischen Kapellen der Fall war. Es handelt sich also um eine Emporen- und gleichzeitig eine Pfarrkirche, die offensichtlich auf einem Landherrngehöft gegründet wurde, das ein wirtschaftliches Zentrum des fürstlichen Dominiums des 12. Jahrhunderts in dem Vorlokations-Bergmannsdorfe in Podolí war. Es handelt sich um den einzigen bisher bekannten Bau dieses funktionell-chronologischen Types in Mähren, dessen Analogie in Böhmen die Rotunde des Hl. Georg auf Říp vorstellt.

Tab. 46

Jemnice-Podolí /okr. Třebíč /. Rekonstrukce půdorysu rotundy se zakreslenými sondami. Rekonstrukci-
 onversuch des Grundrisses der Rotunde mit eingezeichneten Suchschnitten.

Tab. 47

Jemnice-Podolí / okr. Třebíč / . Sonda 1/74, půdorys a profily. 1 humus ; 2 kulturní vrstva a zásypy základové jámy ; 3 ztrouchnivělá dřeva rakví ; 4 zlomky dlaždic a prejš ; 5 malta a rozpadlá malta ; 6 kosterné zbytky ; 7 uhlíky ; 8 hlinitopísčité podloží. - Suchschnitt 1/74, Grundriss und Profile. 1 Humusschicht ; 2 Kulturschicht und Zuschüttung der Fundamentgrube ; 3 vermoderte Sarghölzer ; 4 Bruchstücke von Pflaster- und Preisiegeln ; 5 Mörtel und zerfallener Mörtel ; 6 Skelettüberreste ; 7 Holzkohlenbruchstücke ; 8 snadlehmiğer gewachsener Boden.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1974

Vydává : Archeologický ústav ČSAV v Brně, sady Osvobození 17/19

Odpovědný redaktor : Akademik Josef Poulík

Redaktoři : Dr. A. Medunová, dr. J. Meduna, dr. J. Říhový

Překlady : Dr. R. Tichý, E. Tichá

Kresby : doc. dr. B. Klíma, A. Životská

Na titulním listě : stříbrná spona z doby stěhování národů ze Šakvic

Tisk : Geografický ústav ČSAV v Brně

Evidenční číslo : ÚVTEI-73332

Vydáno jako rukopis - 450 kusů - neprodejné